

Torleif Elgvin: Svake alternative Qumran-teorier. *Vårt Land* 17.10.06.

Fartein Valen-Sendstad fra Universitetet i Stavanger formidler i sin kronikk 25. september nye tanker om ruinene i Qumran: Dette stedet ved Dødehavet var slett ikke noe senter for et tidlig jødisk 'klostersamfunn' slik man har antatt. Nei, sier han, ruinene er rester av en liten festning bygget av jødiske herskere rundt år 100 f.Kr. Festningen ble snart omgjort til en storstilt keramikkfabrikk. Han ser ingen forbindelse til Dødehavsrullene - rester av ni hundre bokruller som ble funnet like ved. Han tror at bokrullene ble etterlatt av jøder på flukt fra romerhæren.

Jeg har stor respekt for Valen-Sendstad som teolog og Israelskjenner. For et halvt år siden gav han oss en spennende innføring i *Palestina på Jesu tid*. Men jeg tror det har gått litt fort i svingene både for Valen-Sendstad og arkeologen Yizhaq Magen som er hans kilde. Det er for tidlig å rope ut at lærebøker må revideres.

De viktigste utgravningene i Qumran ble gjort av Roland de Vaux i årene 1951-56. De fleste forskere har siden hatt sympati for hans hovedkonklusjoner: Senteret hørte til den jødiske esseerbevegelsen i perioden 140 f.Kr.-68 e.Kr. Bokrullene som ble funnet i hulene like ved stammer herfra. Siden nesten bare voksne menn ble gravlagt på gravgården øst for ruinene, postulerte dominikanermunken de Vaux et tidlig jødisk 'klostersamfunn' i ørkenen. Lesning, skrivning og kopiering av bokruller sto sentralt i fellesskapet, som også drev med jordbruk og keramikk. de Vaux foreslo at den esseiske bosetningen ble grunnlagt rundt 140 f.Kr. og utvidet rundt år 100. Etter 1994 har flere israelske arkeologer fortsatt utgravningene i og rundt Qumran.

Hva tjente bosetningen i Qumran til? Etter 1990 har vi fått flere nye forslag på bordet: 1) En av flere militære utposter som de jødiske makkabeerfyrster anla langs grensene mot øst; 2) en luksuriøs villa; 3) sentrum for en stor landbrukseiendom (for henholdsvis daddel- eller balsamdyrking); 4) karavanestasjon, og nå kan vi legge til; 5) keramikkfabrikk.

Forkjemperne for de alternative hypotesene har ett felles kjennetegn: Ingen har detaljkjennskap til Dødehavsrullene. I dag har vi bare tre arkeologer som samtidig er fremragende kjennere av disse skriftene: Amerikaneren Jodi Magness og israelerne Hanan Eshel og Magen Broshi. Alle tre støtter de Vaux's hovedkonklusjoner. En av dem, Jodi Magness, har forfattet den beste ABC til dette materialet (*The Archaeology of Qumran and the Dead Sea Scrolls*, 2002).

Hva kan vi vite om denne bosetningens tidlige historie og karakter? En sammenligning mellom keramikk fra Qumran og parallelle funn i Jeriko viser nå at Qumran ble grunnlagt mellom 100 og 90 f.Kr. (Bar-Nathan 2006). Det er fortsatt uvisst hvilket formål bosetningen da tjente. Den kan ha vært en militær utpost for det jødiske makkabeerriket (som Valen-Sendstad hevder). Alternativt kan den ha vært et esseisk sentrum eller en jordbrukskoloni forbundet med en daddelplantasje 3 km mot sør.

Men det er fortsatt gode argumenter for at Qumran senest fra Herodes' tid av var relatert til de gammeltroende esseerne. Skriftsamlingen i hulene reflekterer en trang jødisk gruppering som kalte seg 'Samfunnet', og som antagelig var en gren av esseerbevegelsen.

Det er seks gode grunner for å anta en nær relasjon mellom et religiøst preget fellesskap som holdt hus i Qumran og boksamlingen funnet i hulene:

- 1) Terrenget her er trangt og bratt. Seks av de elleve hulene med bokruller ligger rett syd for ruinene. Man var nødt til å gå gjennom bosetningen for å komme til disse hulene. Det gjelder også hule 4 som inneholdt rester av mer enn fem hundre bokruller.
- 2) Eshel og Broshi har under sine utgravninger funnet spor av gamle veltråkkede stier som ledet nordover fra bosetningen til andre huler og teltplasser i nærheten. Disse stiene gir ingen mening i Magens 'flyktningeteori'.
- 3) Hovedgravgården inneholder mer enn tusen graver med en spesiell gravleggingsmåte som

kan være religiøst motivert. Vi aner et religiøst samfunn bak dette, ikke arbeidsstokken i en keramikfabrikk.

4) Bar-Nathan har påvist at under det første jødiske opprør (årene 66-70) ble det produsert en type arkiv-krukker, spesialdesignet for å lagre bokruller. Kan det tyde på at keramikarbeiderne var spesielt boklig anlagt?

5) Tredjeparten av bokrullene er skrevet i en 'skriver-skole' med spesielle særtrekk. Her finner man også de skriftene som reflekterer 'Samfunnet's organisasjon og bibelutleggelse. Boksamlingen har altså en tydelig religiøs tendens, den er neppe en tilfeldig samling reiselitteratur.

6) Den romerske forfatter Plinius den eldre lokaliserer 'esseerne' nettopp til nordvestbredden av Dødehavet, mellom Jeriko og Ein Gedi. Dette skriver han få år etter at romerske styrker inntok Qumran i 68 e.Kr. I terrenget her er stedet Qumran den eneste mulige kandidat til et slikt esseisk senter.

Valen-Sendstad er upresis når han sier, "den ledende israelske sjefsarkeolog over Vestbredden, Yizhaq Magen, har ledet utgravningene i Qumran fra 1993 til 2004." Magen og hans medarbeider Yuval Peleg er blant de arkeologer som har gjennomført utgravninger her i disse årene, men det har også Broshi og Eshel.

Magen og Peleg hevder at festningen snart ble omgjort til keramikfabrikk. Man oppdaget nemlig at vannet som ble samlet opp i Qumran inneholdt leirmasse som egnet seg svært godt for keramikproduksjon i stor skala. På epost repliserer Hanan Eshel at teorien virker søkt: Jordsmonnet i Qumran inneholder *ikke* leire. Og leire kunne man finne i store kvanta annetsteds i Judea. Leiren som ble anvendt av krukke-makerne i Qumran er vitenskapelig analysert: Den ble fraktet dit fra andre steder, også fra Jerusalem. I det karrige Qumran ville brensel til keramikproduksjon *i stor stil* være et problem. Hvis Magen har rett i at leiren fra vannanleggene i Qumran var spesielt egnet til keramik, ville det være langt enklere å frakte leiren til palmestaden Jeriko og anlegge fabrikken der. I Jeriko fantes brensel og arbeidskraft i rikt mål.

Magen og Valen-Sendstad påpeker med rette at Qumran ikke hadde kapasitet til å forsørge to hundre esseiske menn over lang tid. Men flere av oss fra den gamle skole har anslått antall beboere til 50-70. Om bosetningen var esseisk, var den neppe hovedsenteret for esseerbevegelsen eller avleggeren Samfunnet. Om stedet kun hadde 20-30 innbyggere (Magens anslag), kunne de likefullt være esseere.

De ni hundre bokrullene som ble funnet i hulene ved Qumran gir Magen og Peleg et forklaringsproblem. Deres tese er at en flyktingestrøm fra ulike byer i Judea passerte Qumran rundt år 68-70 med bokruller i bagasjen. Under overnatting i hulene ved Qumran fant de ut at de ville legge bokrullene igjen. Noen la de forsiktig i krukker fra den forlatte keramikfabrikken, andre la de skjødesløst igjen i sine natteløsji før de dro videre med båt over Dødehavet. Og i flyktingenes bagasje var det også bøker fra esseiske grupper og synagoger.

Det er mye spennende i deres utgravningsanalyser, men her halter det. Hvis flyktingene hadde tatt bryet med å ta med seg bokruller, hvorfor skulle de legge dem igjen i store mengder akkurat i Qumran? Det måtte da være enklere å gjemme dem nær landsbyene de kom fra før de flyktet. Magen og Peleg avviser at de sylindriske krukene ble laget for bokruller. Men keramik-eksperten Bar-Nathan argumenter for at disse krukene var laget nettopp for dette formålet: De hadde løst lokk som ikke sluttet tett, ulik krukker som er laget for å lagre mat. Åpningen var dessuten så stor at en kunne tre en hånd igjennom for å hente opp det som var i den. Krukker for mat eller vin har derimot en liten åpning man kan helle ut av.

To av hulene med bokruller var murt igjen av kamouflasjehensyn. Da melder spørsmålet seg: Hvorfor tok travle og redde flyktinger seg tid til å mure disse hulene grundig

igjen? Hvorfor hastet de ikke ned til havnen som lå bare fem km mot syd, der de lettere kunne slippe unna romerhæren. Videre var to av hulene (som vi kaller hule 4 og 6) svært vanskelig tilgjengelige. Man måtte bruke taustige for å komme ned i dem. Ikke noe naturlig nattelosji for flyktninger!

Vi er ikke i mål med utforskningen av stedet Qumran. Det gjenstår mye i arbeidet med å publisere de Vaux's utgravninger fra 50-årene. Hans etterfølgere, dominikanerne ved Ecole Biblique i Jerusalem, har dessverre ikke tatt initiativ for å knytte jødiske arkeologer som Hanan Eshel og Jodi Magness til dette publiseringsarbeidet. Ett lyspunkt er at de nå har gitt den fremste israelske ekspertten på keramikk fra denne perioden i nabobyen Jeriko, tilgang til keramikken som de Vaux grov frem. Nettopp Rachel Bar-Nathans ferske forskningsbidrag er kanskje det viktigste i det siste samlebindet om arkeologien fra Qumran, der vi også finner artikkelen til Magen og Peleg, de forskerne Valen-Sendstad støtter seg på.

Uansett hva arkeologene konkluderer med: Dødehavstekstene forblir en uvurderlig kilde til å forstå den mangefasetterte jødedom frem til nytestamentlig tid.

Torleif Elgvin er førsteamanuensis ved Høgskolen i Staffeldtsgate. Han er medlem av det internasjonale teamet som har publisert *Dødehavsrullene*, og ledet utgivelsen av tekstene på norsk, *Dødehavsrullene* (Bokklubbene, 2004).